

Uttalanden om vilka överväganden som bör göras innan ett utpekande läggs till grund för ett beslut om t.ex. tvångsmedel

Beslutet i korthet: Efter ett personrån namngav målsäganden en av gärningspersonerna. Hon sökte sedan självmant bland den namngivna personens vänner på Facebook och hittade en person som hon uppgav att hon kände igen. När polisen därefter visade den personens passbild för målsäganden pekade hon ut personen som den andra gärningspersonen. Efter en muntlig föredragning av polisen lade en åklagare utpekandet till grund för ett beslut att anhålla den utpekade personen. Det visade sig senare att utpekandet var felaktigt.

I beslutet uttalar JO att utpekanden och andra former av identifiering kan vara svårbedömda i bevishänseende. En beslutsfattare som överväger att lägga ett utpekande till grund för ett beslut om t.ex. tvångsmedel måste vara observant på eventuella brister som kan finnas i tillförlitligheten av utpekandet och säkerställa att han eller hon förstår hur utpekandet har gått till. Beslutsfattaren behöver få klart för sig bl.a. vad den som har gjort utpekandet har uppgett i samband med utpekandet och om det finns några andra omständigheter av betydelse för bedömningen av tillförlitligheten av utpekandet. Det behöver även klarläggas hur utpekandet förhåller sig till andra uppgifter i utredningen.

JO:s utredning har inte kunnat ge klarhet i vilka uppgifter polisen föredrog för åklagaren eller vad som i övrigt kom fram vid föredragningen. Det finns därför inte ett tillräckligt underlag för JO att göra några uttalanden i frågan om polisen utelämnade betydelsefulla omständigheter vid föredragningen eller för att kritisera åklagaren för anhållningsbeslutet. Åklagaren kritiserar dock för att hon inte dokumenterade de omständigheter hon lade till grund för beslutet. Polismyndigheten kritiserar för brister i dokumentationen av utpekandet.

Anmälan

I en anmälan till JO uppgav AA att hon hade hämtats av polisen i sin bostad och frihetsberövats i cirka två timmar utan anledning.

Utredning

JO inledde en utredning och begärde att Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten skulle yttra sig. Inför yttrandena hade myndigheterna gett berörda befattningshavare tillfälle att lämna upplysningar. Av handlingarna och yttrandena framgick bl.a. följande.

Den 9 december 2017 vid 22-tiden kontaktade en person polisen och uppgav att hon hade blivit rånad. Två polispatruller kallades till platsen. Målsäganden berättade att det var en person som hade rånat henne men hon namngav inte någon person. Poliserna uppfattade att målsäganden berättade ”lite svävande”.

Den ena polispatrullen skjutsade målsäganden till sjukhus och den andra förhörde en manlig bekant till målsäganden. Han uppgav bl.a. att två kvinnor kommit till lägenheten samt att den ena gärningspersonen var ljushyad med mörkblont långt hår och att den andra gärningspersonen var mörkhyad och eventuellt kom från ett visst land. En stund senare ringde målsägandens bekant till den polis som förhört honom och uppgav att det var en person vid namn BB som hade rånat målsäganden. Polisen vidarebefordrade den uppgiften till patrullen som befann sig på sjukhuset med målsäganden.

På sjukhuset omnämnde målsäganden för en sjuksköterska gärningspersonerna som ”dom”, vilket gjorde att poliserna ifrågasatte om målsäganden hade varit ärlig mot dem när hon berättade om händelsen. Målsäganden ryckte på axlarna när poliserna frågade om det var BB som hade rånat henne. Efter en stund lämnade målsäganden en mer utförlig berättelse, bl.a. att det var BB och en för henne okänd kvinna som hade rånat henne. Hon lämnade ett signalement på den okända kvinnan, bl.a. att kvinnan hade ”brun hudfärg”, och uppgav att kvinnan var en bekant till BB som hon skulle känna igen. Dessa uppgifter från målsäganden, som lämnades på sjukhuset, finns som förhørsanteckningar i förundersökningsprotokollet. Därefter sökte målsäganden på eget initiativ bland bilder på BB:s vänner på Facebook. När målsäganden såg en bild på AA uppgav hon att hon kände igen AA. Poliserna visade en passbild på AA för målsäganden och hon uppgav då att det var personen på passbilden som hade rånat henne. Polisassistenten CC har med anledning av JO:s utredning uppgett att målsäganden sa att hon var säker på att hon hade pekat ut rätt person.

Poliserna kontaktade kammaråklagaren DD, som var jouråklagare. CC har uppgett att poliserna redogjorde för det som hade kommit fram i det förhör med målsäganden som hölls på sjukhuset och att utpekandet hade skett efter att hon hade känt igen AA bland bilder på BB:s vänner på Facebook.

Åklagarmyndigheten har uppgett att DD grundade den bedömning hon gjorde efter föredragningen på uppgifterna att det hade varit fråga om två gärningspersoner, varav den ena varit målsägandens väninna och den andra varit väninnans bekant AA, samt att målsäganden kände till AA och hade pekat ut AA som gärningsperson för polisen med hjälp av en bild av henne.

DD beslutade kl. 1.49 att anhålla AA i hennes utevaro misstänkt för rån och att en husrannsakan skulle genomföras i AA:s bostad för att bl.a. söka efter AA. Senare under arbetspasset förde polisen elektroniskt över utredningshandlingar till DD, men hon tog inte del av dem. Polisen försökte genomföra husrannsakan under natten men kom inte in genom porten i det hus där AA bor. Husrannsakan genomfördes i stället på morgonen, och AA greps i sin bostad kl. 8.38.

AA uppgav omgående att hon precis hade kommit hem från sin arbetsplats där hon hade arbetat natt och att hon därför inte kunde ha begått rånet. På polisstationen noterade en polis att AA inte stämde överens med det signalement som målsäganden hade lämnat. Polisen kontrollerade AA:s uppgifter, bl.a. genom att åka till hennes arbetsplats och förhöra personer där, och bedömde därefter att AA var oskyldig. Polisen anmälde gripandet till en annan åklagare kl. 11.18. Han beslutade omgående att häva anhållandet av AA.

I ett förhör några dagar senare uppgav målsäganden att utpekandet av AA blev fel. Hon uppgav att hon hade sagt till polisen på sjukhuset att den okända gärningspersonen var väldigt lik AA men inte så "vit" och att hon inte hade varit helt säker.

En åklagare vid Särskilda åklagarkammaren har beslutat att inte inleda en förundersökning om tjänstefel med anledning av det inträffade.

Polismyndighetens bedömning

Polismyndigheten (EE) gjorde följande bedömning.

Utpekandet av AA

CC har uppgett att målsäganden var säker på att AA var rätt person. Målsäganden har i förhör nämnt att "hon skulle känna igen henne" och utpekandet skedde inte särskilt lång tid efter brottstillfället. Dessa uppgifter ger visst stöd för slutsatsen att poliserna inte har haft anledning att tro annat än att målsäganden själv var helt övertygad om att AA var den andra rånaren.

Det finns dock uppgifter i utredningen som talar för att utpekandet av AA kunde ifrågasättas utifrån både ett trovärdighets- och tillförlitlighetsperspektiv. Exempel på sådana omständigheter är att målsäganden inledningsvis inte ville medverka i utredningen och att utpekandet har skett genom målsägandens egna eftersökningar på Facebook. Sådana utpekanden lämnar oundvikligen ett visst utrymme för misstag.

Polismyndigheten kan vid en prövning i efterhand konstatera att det självfallet hade varit önskvärt om berörda poliser hade vidtagit åtgärder för att verifiera de uppgifter som målsäganden lämnade när det gäller utpekandet av AA. De hade exempelvis kunnat kontrollera målsägandens uppgift om gärningsmannens längd mot uppgifterna om den utpekade personen i passregistret.

Polismyndigheten har dock förståelse för att det i enskilda fall kan vara mycket svårt för en polisman att bedöma tillförlitligheten av identifikationsbevisning, särskilt när bedömningen måste ske under tidspress. I sammanhanget bör även beaktas att frågan slutligen avgörs av åklagaren. Mot denna bakgrund och vid en samlad bedömning av vad som kommit fram i utredningen kan Polismyndigheten godta slutsatsen att det förelåg förutsättningar att gå vidare till åklagaren och lyfta frågan om ett anhållande av AA utifrån vad som framkommit i förhöret med målsäganden.

Polismyndigheten vill dock påpeka att det är mycket beklagligt att det varken av dokumentationen eller de berörda befattningshavarnas berättelser framgår vilken närmare information som redovisades för åklagaren inför dennes beslut i anhållandefrågan.

Dokumentationen av utpekandet av AA

Polismyndigheten har noterat att det av målsägandeförhöret inte framgår några uppgifter om hur AA pekades ut av målsäganden och att det saknas

dokumentation om vilka uppgifter som lämnades till åklagaren, vilket förstås inte är acceptabelt.

Även om utpekandet av AA delvis har dokumenterats i [en] promemoria ..., hade det varit önskvärt med en mer fullständig dokumentation av omständigheterna kring utpekandet, särskilt med beaktande av den försiktighet som ska vidtas vid värderingen av nu aktuell identifikationsbevisning.

Åklagarmyndighetens bedömning

Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren FF) gjorde följande bedömning.

Huruvida det i ett visst fall finns skäl att anhålla en person i frånvaro är en utpräglad bedömningsfråga där man inte sällan kan ha olika uppfattningar utan att någon av dem kan sägas vara direkt felaktig. I ärendet har en förundersökning bedrivits gällande ett allvarligt brott för vilket flera personer har varit misstänkta. Åklagarens beslut att anhålla AA i hennes frånvaro har fattats efter muntlig föredragning av en polisman och åklagaren har inte haft tillgång till förhørsutskrifter eller annat skriftligt utredningsmaterial. De omständigheter som varit avgörande för åklagarens bedömning är att polisen uppgett att AA varit bekant för målsäganden sedan tidigare och att målsäganden bekräftat AA som gärningsperson med hjälp av en bild av henne. Ett sådant utpekande har en helt annan tyngd än ett utpekande där gärningspersonen är helt okänd för målsäganden och där målsäganden själv letar bilder t.ex. på Facebook. Att det i själva verket förhållit sig så i detta fall har alltså åklagaren inte informerats om. Inte heller har det framkommit något som annars gett åklagaren anledning att ifrågasätta uppgiften, och därför ställa kontrollfrågor avseende, att båda gärningspersonerna varit bekanta för målsäganden sedan tidigare. En åklagare måste kunna utgå från att den som föredrar ett ärende lämnar riktig och uttömmande information. Endast om framställningen innehåller otydligheter eller tveksamheter åligger det åklagaren att försöka skapa klarhet genom frågor eller erinringar. Mot bakgrund härav kan jag inte se att åklagarens bedömning att hon haft tillräckliga uppgifter för sin prövning varit oriktig. Detsamma gäller hennes bedömning att det funnits skäl att anhålla AA i hennes frånvaro. Därmed har det också funnits skäl för beslutet om husrannsakan.

Senare under DD:s jourpass har det visserligen inkommit skriftliga handlingar i ärendet, däribland förhöret med målsäganden där utpekandet nedtecknats på ett korrekt sätt. Dokumentationen har dock inte avsett några nya utredningsåtgärder utöver de som åklagaren redan fått redovisat för sig vid den muntliga föredragningen. Inte heller har polisen kontaktat åklagaren på nytt för att revidera tidigare lämnade uppgifter. Till detta kommer att åklagarnas jourverksamhet av olika skäl bygger på muntliga föredragningar. Endast i undantagsfall finns det särskild anledning för åklagare att även ta del av skriftligt utredningsmaterial. Åklagaren har därför enligt min bedömning inte haft någon anledning att ta del av dessa handlingar utan haft att fortsatt utgå från att de uppgifter som föredragits för henne tidigare på ett korrekt sätt återspeglat det rätta förhållandet.

I efterhand kan jag konstatera att beslutet att anhålla AA i hennes frånvaro varit felaktigt. Detta är givetvis olyckligt och jag har förståelse för att detta varit påfrestande för henne.

Sammanfattningsvis konstaterar jag att beslutet att anhålla AA i sin frånvaro varit felaktigt. Utifrån omständigheterna i ärendet anser jag emellertid att det inte finns skäl att ifrågasätta handläggningen vid Åklagarmyndigheten.

Bedömning

Det står i efterhand klart att utpekandet av AA var felaktigt. Såväl att hon blev frihetsberövad som att polisen förhörd hennes chef och arbetskamrater måste givetvis ha inneburit ett stort obehag för henne.

Jag har valt att begränsa min bedömning till frågor som rör hur polisen och åklagaren dokumenterade utpekandet och de omständigheter som lades till grund för beslutet att anhålla AA och hur frihetsberövandet hade kunnat undvikas.

Dokumentationen av utpekandet

Av utredningen framgår att AA pekades ut efter att målsäganden sett hennes bild på Facebook och polisen därefter visat AA:s passbild för målsäganden. Genom att visa passbilden genomförde polisen vad som kan betecknas som en fotokonfrontation med målsäganden. Det finns inte några uttryckliga bestämmelser om konfrontationer i rättegångsbalken. En konfrontation anses dock vara att betrakta som ett förhör med en målsägande eller ett vittne. Reglerna om förhör i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen ska alltså i tillämpliga delar gälla även för konfrontationer. (Se Bring m.fl., Förundersökning, version 5, JUNO, s. 313, och Ingelström m.fl., Förundersökningskungörelsen, version 1A, JUNO, kommentaren till 6 §.)

Vid en förundersökning ska det föras protokoll över det som har förekommit som är av betydelse för utredningen (23 kap. 21 § rättegångsbalken). Protokollet ska ge en trogen bild av vad som har förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet (22 § förundersökningskungörelsen).

Polisen dokumenterade endast mycket kortfattat i en övergripande promemoria hur det gick till när målsäganden pekade ut AA. Av promemorian framgår t.ex. inte att det var målsäganden själv som tog initiativet till att söka bland BB:s vänner på Facebook eller om poliserna ställde några frågor till henne i samband med att hon tittade på bilderna och vad hon i så fall svarade. Polisen dokumenterade vidare inte vilka Facebookbilder som målsäganden tittade på eller den passbild som de visade för henne. Uppgiften att målsäganden uppgav att hon var säker på att AA var en av gärningspersonerna finns inte heller antecknad i promemorian. Dokumentationen av utpekandet har därför varit bristfällig. Polismyndigheten ska kritiseras för det.

Beslutet att anhålla AA

När en åklagare fattar beslut efter en muntlig föredragning från en polis har åklagaren normalt inte tillgång till förhørsutskrifter eller något annat skriftligt utredningsmaterial. Som utgångspunkt bör åklagaren kunna förlita sig på att de uppgifter som en polis lämnar vid en sådan föredragning är korrekta och fullständiga och kan läggas till grund för åklagarens bedömning. Åklagaren måste dock vara beredd på att det kan finnas uppgifter som den som föredrar ärendet felaktigt har bedömt saknar betydelse och därför har utelämnat vid föredragningen. En åklagare kan inte heller lägga en polis egna slutsatser till grund för sitt beslut utan måste göra en självständig bedömning.

Utpekanden och andra former av identifiering kan vara svårbedömda i bevishänseende. Det har i rättslitteraturen uttalats att forskning visar att sannolikheten för ett felaktigt utpekande är beaktansvärd och att det medför att

beviskraften av utpekandet inte är så stor som man kan tro. Det finns också en risk att beslutsfattaren övervärderar betydelsen av att den som gör utpekandet har varit säker på sin sak. (Se t.ex. Christian Dahlman, Beviskraft, Version 1, JUNO, s. 249 f., och Christian Diesen, Bevisprövning i brottmål, Version 2, JUNO, s. 87 f.)

En beslutsfattare som överväger att lägga ett utpekande till grund för ett beslut måste vara observant på eventuella brister som kan finnas i tillförlitligheten av utpekandet och säkerställa att han eller hon förstår hur utpekandet har gått till. Det gäller i synnerhet inför ett beslut om tvångsmedel. Beslutsfattaren behöver få klart för sig bl.a. vad den som har gjort utpekandet har uppgett i samband med utpekandet och om det finns några andra omständigheter av betydelse för bedömningen av tillförlitligheten av utpekandet. Om utpekandet har gjorts efter en fotokonfrontation beror tillförlitligheten också på hur konfrontationen har genomförts. Det har därvid betydelse bl.a. hur många bilder som visats, hur urvalet av bilder gjorts och vilken information som lämnats inför och under konfrontationen. (Se bl.a. Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 4 uppl., s. 38 f. och Rikspolisstyrelsens rapport Vittneskonfrontation, 2005:2.) Det behöver även klarläggas hur utpekandet förhåller sig till andra uppgifter i utredningen.

Som framgått har utredningen hos JO visat att målsäganden självmant sökt bland BB:s vänner på Facebook och sagt sig känna igen AA och att poliserna därefter visade AA:s passbild för målsäganden som då pekade ut henne som den andra gärningspersonen. Utredningen har också visat att målsäganden flera gånger under ett par timmar hade ändrat sin berättelse, bl.a. i fråga om det var en eller två gärningspersoner som hade rånat henne och om hon visste vem eller vilka gärningspersonerna var. Hon hade dessutom lämnat ett signalement som inte stämde överens med AA. Sett i ljuset av detta var bevisvärdet av utpekandet enligt min mening lågt. Jag är mycket tveksam till om det som hade kommit fram i utredningen gav underlag för bedömningen att AA var på sannolika skäl misstänkt för rån.

Polisen kände till de omständigheter jag nyss nämnt när ärendet föredrogs för DD. Utredningen här har dock inte kunnat ge klarhet i vilka uppgifter polisen föredrog för DD eller vad som i övrigt kom fram vid föredragningen. Jag har därför inte ett tillräckligt underlag för att göra några uttalanden i frågan om polisen utelämnade betydelsefulla omständigheter vid föredragningen eller för att kritisera DD för beslutet att anhålla AA.

Dokumentationen av de omständigheter som lades till grund för beslutet att anhålla AA

Beslut om tvångsmedel ska dokumenteras på ett fullständigt och korrekt sätt. Den som har anhållits har rätt att ta del av de omständigheter som har lagts till grund för beslutet om anhållande. (Se 24 kap. 9 a § rättegångsbalken. Se också Åklagarmyndighetens RättsPM 2014:1, Misstänkta rätt till insyn vid

frihetsberövande m.m.) Om dokumentationen är bristfällig försvåras eller omöjliggörs en kontroll i efterhand av om det fanns förutsättningar för åtgärden och om den var ändamålsenlig och proportionerlig. En bristfällig dokumentation försämrar också möjligheterna för den misstänkte att kunna ta del av de omständigheter som lagts till grund för beslutet.

DD dokumenterade inte de omständigheter som hon lade till grund för beslutet att anhålla AA. Hon ska kritiseras för den bristfälliga dokumentationen.

Avslutande synpunkter

Mot bakgrund av svårigheterna att bedöma tillförlitligheten i ett utpekande kan den som ska göra en sådan bedömning behöva ett stödmaterial eller liknande för vilka omständigheter som bör beaktas, t.ex. i fråga om möjliga felkällor. Som jag uppfattar saken har varken Åklagarmyndigheten eller Polismyndigheten något sådant material. Det är lämpligt att ett sådant material tas fram.

Frågan om det är godtagbart att en åklagare inte tar del av allt material som kommer in i en utredning kan jag komma att återkomma till i min tillsynsverksamhet. Jag berör den därför inte närmare här.

Ärendet avslutas.